

Harvard Law School
Közjogi és jogelméleti munkadokumentum-sorozat
12-18. sz. munkadokumentuma.

"Ideológia, pszichológia és jog"

Jon D. Hanson
Harvard Law School

Ez a tanulmány ingyenesen letölthető a Social Science Research
Network (SSRN) elektronikus könyvtárából.

Ideológia, pszichológia és jog

Jon Hanson

Nem kellene, hogy nyilvánvaló legyen, miről szól valójában az *Ideológia, pszichológia és jog* című kötet. Hiszen mindegyik kategória - ideológia, pszichológia és jog - számos definícióval rendelkezik, és hatalmas területet fed le. Ráadásul a fogalmakat nem is szokás szorosan összekapcsolva értelmezni. E kötet egyik célja azonban az, hogy segítsen körülhatárolni az ideológia, a pszichológia és a jog kategóriái közötti jelentős átfedéseket, és megmutassa, hogy a köztük lévő kapcsolatok szorosabbak és erősebbek, mint ahogyan azt a konvencionális felfogás tartja.

Bár a három téma széleskörű, és mindegyikük széleskörű tudományos tanulmányok tárgyát képezte, e bevezetés célja nem az, hogy részletes, tudományos taxonómiát, pontos definíciókat vagy a vonatkozó eredmények összefoglalóját nyújtssa. Mindezek nagy részét a következő fejezetek tartalmazzák majd. Az én szerényebb ambícióm az, hogy jelezzem, miért jött össze ez a kötet, amikor összeállt, és áttekintést adjak a könyv általános részeiről, valamint az egyes fejezetekről és megjegyzésekről.

Az ideológia, a pszichológia és a jog közötti kapcsolatok rövid, laza és erősen stilizált történetével kezdem - egy olyan történelemmel, amely abból a túlzó állításból indul ki, hogy 2000 körül valami megváltozott.

I. NÉMI KONTEXTUS

A. "Ideológia" és "Az érvelés normája"

Az *ideológia* szó a 18. század végéről származik, amikor Antoine Louis Claude Destutt de Tracy francia ~~forrás~~ "gondolatok tudományának" kifejllesztése érdekében megalkotta a kifejezést. Tracy szerint az ideológia volt az alaptudomány; minden más tudomány - amely szükségszerűen eszméket tartalmazott - logikailag alárendelt volt annak a tudománynak, amely magát az eszméket tekintette tárgyának (Kennedy, 1979). Az ideológia volt tehát a "nyelvtan", a "logika", az "eljárás" (Kennedy, 1979, 355. o.), sőt "a legnagyobb művészet, amelynek sikeréhez az összes többi művészetnek együtt kell működnie, a társadalom szabályozásának" forrása. Ilyen tág hatókörrel talán elkerülhetetlen volt, hogy az ideológia kifejezés hamarosan politikai felhangokat kapjon (Kennedy, 1979; Thompson, 1990). Napóleon

Maga Bonaparte kezdte politikai fenyegetésként felfogni Tracy-t és értelmiségi testvéreit, akiket *ideológusoknak* nevezett, és őket okolta Franciaország problémáiért (Thompson, 1990). 1812-ben, miután visszatért egy elfuserált oroszországi hadjáratból, Napóleon kijelentette az Államtanácsnak:

Azért a bajért, amit szép Franciaországunk elszenvedett, az ideológiát kell okolnunk, azt az árnyékos metafizikát, amely a népek jogalkotásának alapjául szolgáló első okokat keresi, helyett, hogy az emberi szív által ismert törvényeket és a történelem tanulságait használná. Ezeknek a tévedéseknek elkerülhetetlenül vérszomjas emberek uralmához kellett vezetniük, és ez így is volt. (Kennedy, 1979, 360. o.)

Az ideológia kifejezés már embrionális formájában is szeszélyes volt, a filozófiai és intellektuálisan nagyszerűtől a pejoratív és politikailag gyűjtogató jelentésig változott.

Az azóta eltelt két évszázadban még mindig nem alakult ki a fogalom egységes, egyértelmű meghatározása. Ahogy egy társadalomtudós fogalmazott, az ideológia "az egész társadalomtudomány legfogékonyabb fogalma" (McLellan, 1995, 1. o.). Ez a rövid bevezető nem alkalmas arra, hogy egy ilyen csúszos fogalom pontos jelentését leszögezzük.¹ Mégis, mivel ebben a kötetben többféle jelentést alkalmaznak, egy alapvető áttekintést nyújtok. Az ideológia tipikus, társadalomtudományos meghatározása: "a társadalom megfelelő rendjéről és annak elérésének módjáról alkotott meggyőződések összessége" (Erikson & Tedin, 2003, p. 64). Ez a definíció hasznos kiindulópont, mert nagyrészt azt ragadja meg, amit a könyvben közreműködők ideológia alatt értenek. Az olvasóknak azonban tisztában kell lenniük azzal, hogy vannak tágabb és szűkebb értelmezések is.

Néhány esetben például az ideológia tágan utal a világról alkotott hiedelmek vagy a világ megértésének szinte bármelyik módjára, és nem korlátozódik a "társadalom megfelelő rendjével és annak elérésének módjával" kapcsolatos hiedelmekre vagy felfogásokra. Az általánosabb felfogás szerint az ideológia egyszerűen az igazságokra vonatkozó, széles körben magától értetődőnek tekintett feltevések közös halmaza. A sémák és kategóriák ilyen közös gyűjteményei lehetővé teszik az emberek számára, hogy egyénileg és kollektíven értelmezzék és értelmet adjanak a környezetüknek a végtelen számú információs inputokkal szemben. A széles körben elfogadott igazságok arról, hogy mi készíti az embereket arra, hogy úgy viselkedjenek, ahogyan viselkednek, hogy egyes csoportok miért vannak előnyös vagy hátrányos helyzetben, vagy hogy bizonyos rendszerek vagy intézmények mennyire jól működnek - a "társadalom helyes rendjéről" szóló igazságok mellett - mind-mind példák az ilyen ideológiai meggyőződésekre. Ennek illusztrálására tekintsük a következő tág definíciót, amelyet John Jost, Christopher Federico és Jaime Napier szociálpszichológusok (2009, 309. o.)

adatok - ez a definíció elég tágas ahhoz, hogy az ideológiát alkotó különféle feltételezések és hiedelmek is beleférjenek:

A konkrét ideológiák egy azonosítható csoport, osztály, választói csoport vagy társadalom széles körben (de nem egységesen) osztott hiedelmeit, véleményét és értékeit kristályosítják ki és kommunikálják. Az ideológiák arra is törekcsenek, hogy leírják vagy inter-
a világot olyannak mutassa be, amilyen az - állítások vagy feltételezések megfogalmazásával az emberi természetről, a történelmi eseményekről, a jelenlegi valóságról és a jövőbeli lehetőségekről -, és olyan világot képzeljen el, amilyennek lennie kellene, meghatározva a társadalmi, gazdasági és politikai eszmék elérésének elfogadható eszközeit. Amennyiben a különböző ideológiák társadalmilag megosztott, de egymással versengő filozófiákat képviselnek az életről és arról, hogy hogyan kellene élni (és hogyan kellene kormányozni a társadalmat), logikus, hogy a különböző ideológiáknak legalábbis némileg eltérő társadalmi, kognitív és motivációs stílusokat vagy tendenciákat kell kiváltaniuk és kifejezniük a híveik részéről. . . .

Az ezt követő fejezetek közül sokan az emberi természetre vonatkozó különféle közös "igazságokkal" küzdenek - olyan feltételezésekkel, amelyek a nagyobb ideológiai hitrendszerek középpontjában állnak. Egyes szerzők például a személy sémáját vizsgálják és kritizálják, amely a legbefolyásosabb jogi elméletek és magának a jogrendszernek az alapját képezi. Mások a kiemelkedő jogi célok, köztük az utilitarizmus és az instrumentalizmus ideológiai előfeltevéseit vizsgálják és kérdőjelezik meg.

Ebben a kötetben azonban az ideológiát nem mindig értelmezik ilyen tágan. Több fejezetben a kifejezést szűkebb értelemben használják, mint a politikai spektrumban elfoglalt helyünket - amelyet bal és jobb, a liberális és konzervatív, a demokrata és a republikánus végpontok jelölnek -, vagy mint a politikai spektrumban elfoglalt helyünk mérőszámát vagy helyettesítőjét. A fogalomnak ez a felfogása, amelyet ebben a bevezetőben "politikai ideológiának" fogok nevezni, közelebb áll ahhoz, amit sok laikus ért a fogalom használatán (legalábbis az Egyesült Államokban).

Bár a kifejezés jelentése jelentősen változott - és változik ma is -, az "ideológia" negatív konnotációja Napóleon kon- dalmát követően is fennmaradt. A mai napig jellemző, hogy más emberek ideológiáját (nem annyira a sajátunkat) valamiféle tudatmódosító agyvírusnak tekintjük, amely eltorzítja a tiszta (vagy legalábbis a miénkhez hasonlóan tiszta) gondolkodás képességét. Tekintettel erre a berögzült felfogásra, talán nem meglepő, hogy amikor az ideológia kifejezést a közbeszédben megemlítik, gyakran kognitív szennyeződésként kezelik. A kiemelkedő közgazdász, John Kenneth Galbraith (1996, 76. o.) például úgy utasította el az ideológiát, mint "csak egy menekülést a gondolkodás elől". Bill Clinton elnök (2006) arra panaszkodott, hogy "ha van egy ideológiád, akkor már el is döntöted a véleményed. Tudod az összes választ, és ez a bizonyítékokat irrelevánssá, az érveket pedig időpocsékolássá teszi". Richard Posner bíró (1995, 274. o.), a jogtudomány legbefolyásosabb élő tudósa és a bírói kar legtöbbet idézett élő

bírása pedig azzal érvelt, hogy a "jogszociológia" mint tudományterület nem fogékony az alábbiakból származó meglátásokra.

jog és közgazdaságtan, mert az előbbi "teljes egészében baloldali-liberális beállítottságú tudósok uralták". Vagyis Posner szemszögéből nézve az ideológia romboló, torzító hatása volt a hibás a terület elszigeteltségeért - ahogy Napóleon szemszögéből nézve "az az árnyékos metafizika" volt a bűnös a szép Franciaország bajai mögött.

Van valami értékes, amit ebből a szabványos panaszból ki lehet szűrni az ideológia fogalmának jelentéséről. Galbraith, Clinton és Posner reprezentatív kritikája éles megvilágításba helyezi azt a népszerű eszményt, amelynek az ideológiát alsóbbrendű helyettesítőjének tekintik. A "társadalom helyes rendjéről" és a politikai attitűdökről alkotott véleményeknek a bevett episztemo- logikai norma szerint tudatos, semleges, átgondolt, megfontolt és elvszerű érvelésen kell alapulniuk, amelyet a meglévő bizonyítékok gondos elemzése alapoz meg. Ez az "érvelési norma", ahogyan én fogom nevezni, már régóta számos fontos társadalmi intézmény, köztük a tudomány és a jog állítólagos normája.

Ha megértjük, hogy mi *nem* ideológia, megvilágíthatjuk magának az ideológiának egy alapvető jelentését. Amint Galbraith, Clinton és Posner bizonyítják, az "ideológiai" egy kényelmes címke, amelyet azokhoz alkalmazhatunk, akikkel nem értünk egyet.² Az ideológia által elvakított ideológus olyan személy, aki az ész normáján kívül működik. A politikai vitákban gyakran az ideológia elnevezést adjuk minden olyan, az ész normáján túlmutató erőnek, amely egy másik embert arra készíti, hogy egy bizonyos módon cselekedjen, vagy egy bizonyos következtetést támogasson, ami nekünk nem tetszik. Az ideológia ebben az esetben az észérvek minden zavaró tényezőjének helyettesítője, és az ellenfelet "ideológusnak" nevezni egy egyszerű és nehezen cáfolható stratégia az adott személy következtetéseinek elutasítására.³ E bevezető megírása és e könyv szervezése során elsősorban az ideológia e tág fogalmát tartottam szem előtt - vagyis minden olyan, az ész normáján kívül eső pszichológiai tényezőt, amely befolyásolja az ember hiedelmeit, véleményét és attitűdjeit a legkülönbözőbb témákkal kapcsolatban, beleértve a politikát és a politikát, a társadalom helyes rendjét és azt, hogy az emberek miért viselkednek úgy, ahogyan viselkednek.

B. Az ideológia pszichológiai szemlélete

A szociálpszichológusok évtizedek óta tanulmányozzák, hogy mi, emberek hogyan tudjuk feldolgozni a minket körülvevő végtelen mennyiségű adatot és információt a tudásstruktúrák és a különböző sémák segítségével (Chen & Hanson, 2004). A második világháború óta azonban egészen a közelmúltig a szociálpszichológusok kevés figyelmet fordítottak a széles körben alkalmazott politikai tudásstruktúrákra - vagyis a politikai ideológiákra. Meg voltak győződve arról, hogy bár a politikai ideológia erőteljes erőnek tűnhetett az emberek viselkedésének alakításában, a gyakorlatban a fogalom valójában nem rendelkezett koherenciával és stabilitással (Banaji & Heiphetz, 2010; Jost, e kötet 2. fejezete).

Az elmúlt évtizedben azonban ez a nézet komolyan megkérdőjeleződött, és a politikai ideológia ma már a tanulmányok egyik fő témája. John Jost így foglalja össze a változást:

Az "ideológia végét" több mint 40 évvel ezelőtt, a faszizmus és a kommunizmus közötti titáni küzdelem után hirdették meg. A nyilatkozatot szociológusok és politológusok egy apró, de befolyásos csoportja tette, akik örömmel látták, hogy az ideológiának vége. Az a feltételezésük, hogy az átlagpolgárokat nem érdeklik, sőt nem is értik az ideológiai fogalmakat, évtizedekig uralta a választási magatartással kapcsolatos tudományos kutatásokat. A valóság azonban egyre inkább az útjába áll annak a - bármennyire is kényelmes - meggyőződésnek, hogy a politikai különbségek csak a bőr mélyén vannak - és ezért könnyen megoldhatók.

Most, hogy az ideológiák végének végét hirdették, a szociálpszichológusok és más elmetudósok elkezdtek tanulmányozni a különböző politikai dogmákhoz vonzódó emberek jellemzőit és helyzetét. Amit megtudtak, az nem egyezik azzal a feltételezéssel, hogy a racionalitás és a választás képezi a politikai preferenciák alapját. Például az a széles körben elterjedt hiedelem, hogy ellenfeleink, de mi magunk nem vagyunk kitéve az ideológia elfogult hatásának, súlyosan hibás; valójában ez analóg azzal a téves feltételezéssel, hogy azok, akik nem úgy ejtik ki a szavakat, mint mi, akcentussal beszélnek, de mi nem. Az ideológiák - és a velük járó tudásstruktúrák és az általuk ösztönzött kognitív rövidítések - bizonyos mértékig elkerülhetetlenek. Sőt, az elmével foglalkozó tudósok felfedezik, hogy az ideológiák éppúgy nem tudatos asszociációk, implicit motívumok és affektív reakciók megnyilvánulásai, mint gondos érvelés és explicit döntések termékei. Így amikor magunkévá teszünk egy ideológiát, vagy azt állítjuk, hogy felülemelkedünk rajta - akár állampolgárként, akár bíróként vagy tudósként -, ezt a döntést általában implicit folyamatok motiválják, és társadalmi és pszichológiai helyzetünk alakítja. Az ilyen megállapítások komoly kihívást jelentenek azok számára, akik az érvelés normáját támogatják és azt állítják, hogy betartják azt - beleértve a jogi gondolkodás és a jogelmélet házalóit is.

C. A pszichológia és az ideológia jogi és jogelméleti nézőpontja

A jogrendszer egyike azon intézményeknek, amelyek a politikai ideológiák torzító hatásától függetlenül, az érvelés normái szerint működnek. Az igazságszolgáltatásnak végül is vaknak kellene lennie. Ahogy Duncan Kennedy (1997, 5. o.) írja: "A bírácoknak "felül kell emelkedniük" és "félre kell tenniük", "ellen kell állniuk" és "túl kell lépniük" személyes érdekeiken, ösztönös vagy intuitív szimpátiáikon, pártpolitikai csoporthoz való tartozásukon és ideológiai elkötelezettségükön. Valami "nagyobb" és "magasabb" dolognak kell "alávetniük" magukat "önmaguknál"."

Amennyiben egy bíró vagy egy bírósági döntés széles körben ideológiai indíttatásúnak tűnik, az adott bíró vagy döntés legitimitása veszélybe kerül. És ha sok bíróról ez a megítélés kialakul, akkor az egész bírói kar, sőt, magának a jogrendszernek a legitimitása is aláássák. A legbefolyásosabb jogelméletek és jogelméleti szakemberek hasonlóan ~~dönték~~ ideológiamentes érvelés normája mellett. Így amikor Posner (1995, 274. o.) bírálta az erősen ideologikus "jogszociológiát", a "jog és öko- nomikát" dicsérte azért, mert "nincs politikai valenciája". Amint azonban az előző szakasz utalt rá, az elmetudományok megglátásai nehéz kérdéseket vetnek fel a jogalkalmazók és jogelméleti szakemberek számára azzal kapcsolatban, hogy lehetséges vagy megvalósítható-e az ideológia fölé emelkedni vagy annak befolyását kikerülni.

A jogrendszer kritikai vizsgálata valójában azt mutatja, hogy a jogrendszer nem teljesíti ezt a célt, hanem ehelyett egy kétes ideológiai keretre épül. Az amerikai jogrendszer például egy erősen individualista személyfelfogáson alapul - amit Steven Lukes (1973) *absztrakt individualizmusnak*, Duncan Kennedy (2000) *akarattelméletnek*, a szociálpszichológusok pedig *diszpozicionalista személységnek* nevezhetnek (Benforado & Hanson, 2008). Bár ez a kontextusvak perspektíva, bárhogy is nevezzük, a 20. század közepén jelentősen megkérdőjeleződött, a 20. század utolsó néhány évtizedére visszatért, és erőteljesen visszatért (Hanson & Hanson, 2006), amikor a neoklasszikus közgazdaságtan és a racionális szereplő modellje uralni kezdte a jogelméletet (Benforado & Hanson, e kötet 14. fejezete).

A jog közgazdasági megközelítése, amely felkarolta és támogatta a személy individualista felfogását, olyan sikeres volt, hogy Posner a következő dicsekvést mondhatta a területről, amelynek elindításához hozzájárult:

A jog gazdasági elemzése gyorsan nőtt, az amerikai jogtörténet legnagyobb, legelterjedtebb interdiszciplináris jogi tudományterülete lett, érezhetően befolyásolta a joggyakorlatot és a bírói döntéseket, jövedelmező tanácsadói mellékevényességeket indított el, tanfolyamokat és tankönyveket hozott létre a jog gazdasági elemzéséről, befolyásolta a jogalkotást (a jog gazdasági elemzői fontos szerepet játszottak a deregulációs mozgalomban), az első és második rangú jogi egyetemek számára kötelezővé tette, hogy egy vagy több közgazdász legyen az oktatói karon, számos szakembert nevelt ki az egyetemi közigazgatásban és a szövetségi igazságszolgáltatásban, és mostanra átkelt az Atlanti-óceánon, és gyors térnyerésnek indult Európában. (1995, p. 275)

A gazdasági érveléssel összhangban a jog és a közgazdaságtan sikerét az eszmék piacán jellemzően úgy értelmezték, mint a legjobb bizonyítékot a

ennek a megközelítésnek a felsőbbrendűségét. Ahogy Posner (1975, 774. o.) fogalmazott: "Bár a közgazdászokon kívül antropológusok, szociológusok, pszichológusok, politológusok és más társadalomtudósok is készítenek pozitív elemzéseket a jogrendszerről, munkájuk nem elég gazdag elméleti vagy empirikus tartalomban ahhoz, hogy komoly konkurenciát jelentsen a közgazdászoknak".

A közgazdászok, akikről Posner beszélt, valójában egy egyszerű ideológia hívei voltak. A hagyományos közgazdasági elmélet ideológiája küszöbértékként a személyt úgy képzelel el, mint aki stabil preferenciák szerint cselekszik, amelyek közvetlenül csak az egyén számára láthatók. David Kreps közgazdász (1990,

p. 25) a következőképpen magyarázza az ideológia személyfelfogását: "A cselekvő a lehetőségek meghatározott halmazából választ, kiválasztva azt a lehetőséget, amely valamilyen objektív függvényt maximalizál. . . . [C]onsumereknek vannak preferenciáik . . . és [ennek megfelelően] választanak". Ezt a racionális szereplőt tovább konkretizálva William Allen és Reinier Kraakman (2003, 4. o.) jogtudósok hozzátézik: "[A]z U]tility a jólét szubjektív állapota, amelyet külső megfigyelők nem tudnak pontosan felmérni. Az egyetlen személy, aki képes meghatározni, hogy a körülmények megváltozása mikor teszi az egyént jobb vagy rosszabb helyzetűvé, az maga az egyén".

A személynek ebből a felfogásából könnyen következnek a politikai forogatókönyvek. Ha az egyént a hajlamai mozgatják, és nem a helyzet, és ha csak ez a személy képes hozzáférni stabil preferenciáihoz, akkor normatív értelemben az lenne a cél, hogy a törvényeknek ösztönözniük kellene az egyéni választást. Azok az intézmények, amelyek lehetővé tennék az egyének számára a szabad választást (azaz a piacok), sokkal inkább növelnék a jólétet, mint azok az intézmények, amelyek transzfereket próbálnának az egyénekre kényszeríteni (azaz a kormányzati szabályozás). Jelentős információhiány vagy externália hiányában az egyén választásainak kimenetele tükrözné az egyén preferenciáit, növelné a jólétet, és ezért érdemes lenne ösztönözni. Ez a gondolat - ez az *ideológia - készítette* Posnert (2007, 15. o.) arra a következtetésre, hogy megállapítsa: "[I]t only when resources are shifted shifted pursuit to a voluntary transaction that we can be confident that the shift involves an increase in efficiency". Így az említett szabadpiaci ideológia hatására a jog bevallott célja az önkéntes tranzakciók elősegítése volt, ami magában foglalta a szabad piacok ösztönzését és a szabályozói beavatkozás visszaszorítását az egyének egyébként szabad döntéseibe. Ez az ideológia eléggé megerősödött ahhoz, hogy a neokonzervatív politikai mozgalmat élénkítse, és a politika egész jogrendszerét alakítsa, amint azt a legbefolyásosabb politikai vezetők politikai forogatókönyvei is mutatják (Chen & Hanson, 2004b). És mindez akkor történt, amikor sok jogi teoretikus és jogi szereplő azt hitte, hogy az ideológia torzító hatásától függetlenül működik.

Ez volt a jog és a jogelmélet helyzete nagyjából 1980 és 2000 között. Igaz,

---

voltak ellenzői és kritikusai, de a közgazdaságtan ideológiája

király - a logika, a semlegesség és az ész legitimáló ruhája alá öltöztetve. A jogi közgazdasági elmélet feltételezte, hogy az egyének és a jogi intézmények nagyrészt racionális elemzés és tudatos választás révén működnek, megkerülve a mögöttes politikai ideológiák vagy pszichológiai erők befolyásától (Benforado & Hanson, e kötet 14. fejezete). Továbbá a jogi közgazdászok ugyanezt a feltételezést tették magukról is, feltételezve, hogy elméletük kidolgozásában és fenntartásában mentesek minden elfogult befolyástól (Hanson & Yosifon, 2003). Úgy vélték, hogy politikai preferenciáik a szigorú társadalomtudomány - vagyis a tárgyilagos vizsgálat, a tudományos módszer és az empirikus ellenőrzés - termékei. Másképpen fogalmazva, a jogi közgazdászok úgy vélték, hogy politikai preferenciáik az érvelés normájából erednek. Amit azonban nem ismertek fel, és amit az elmetudományok segítenének feltárni, az az, hogy a tudomány és a reasoning homlokzata mögött az ideológia "árnyékos metafizikája" húzódik (Benforado & Hanson, e kötet 14. fejezete; Hanson & Yosifon, 2004).

Miközben a jog és a közgazdaságtan a fénykorát élte, a posneri gondolkodás annyira uralta a területet, hogy a szociálpszichológia és más elmetudományok elhanyagolható mértékben befolyásolhatták a jogalkotók és a tudósok gondolkodását a jogról. ⁴Következésképpen a legtöbb bíró és mainstream jogtudós figyelmen kívül hagyhatta vagy lekicsinyelhette az ideológia szerepét a jogszabályok megalkotásában és végrehajtásában, valamint a jogelmélet kialakításában. Ha mégis úgy látták, hogy az ideológia valamilyen szerepet játszik, az jellemzően csak azoknak a véleményében és érveiben volt nyilvánvaló, akikkel nem értettek egyet. Sőt, ahogy Posner jogszociológusokra vonatkozó értékelése példázta, ez volt az, ami megkülönböztette a jog és a közgazdaságtan támogatóit és kritikusait: az utóbbiak ideológiailag motiváltak voltak, az előbbieket nem (Benforado & Hanson, e kötet 14. fejezete).

Mindazonáltal az új évezred számos okból és módon jelentős átalakulást hozt a jogi gondolkodásban. Ironikus módon a jog és a közgazdaságtan sikere tette lehetővé ezt az átalakulást azáltal, hogy növelte az interdiszciplináris megközelítések hitelességét, jutalmazta a jog megértését segítő elméletek jogon kívüli keresésének gyakorlatát, és megerősítette a társadalomtudományokhoz való episztemológiai hűséget. Ennek eredményeképpen a jogelmélet fogékonyabbá vált a szociálpszichológia, a társadalmi megismerés és más elmetudományok iránt. Az ajtó megnyitása óta ráadásul az elmetudományok tanulságai és eredményei jelentősen aláásták a hagyományos közgazdasági modelleket ~~által~~ (Hanson & McCann, 2008). Az elmetudományok ezt a kihívást részben azzal vívták meg, hogy felfedték, hogy a jogi közgazdászok, akik azt állították, hogy az érvelés normái szerint és az ideológia befolyásától függetlenül működnek, maguk is olyan ~~idő~~ hoztak létre és hirdettek, amely nemcsak hibás volt, hanem hajlamos volt a leghatalmasabbaknak kedvezni is.

csoportokat a társadalomban, és igazolja a meglévő egyenlőtlenségeket (Hanson & Hanson, 2006; Hanson & Yosifon, 2003).

Időközben a döntéselméleti szakemberek, köztük Paul Slovic, a néhai Herbert Simon, Daniel Kahneman és a néhai Amos Tversky munkássága nyomán a szociálpszichológia kezdett teret nyerni a jogi akadémiai vitákban. Kutatásaik, bár nem voltak olyan kiemelkedőek, mint más szociálpszichológiai kutatások abban az időben, mégis úttörőek voltak (Benforado & Hanson, 2005; Hanson & Yosifon, 2004). Egyrészt a vállalkozó kedvű döntéselméleti szakemberek olyan nehezen figyelmen kívül hagyható empirikus bizonyítékokat alkalmaztak, amelyek ellentmondtak a racionális szereplő modell alapvető axiómáinak, amelyek sokáig a jog és a közgazdaságtan középpontjában álltak (Hanson & Kysar, 1999). Azáltal, hogy különböző szisztematikus és kiszámítható torzításokat azonosítottak az emberek döntéshozatalában, a tudósok nemcsak a racionális szereplő modell realitáshiányát mutatták be, hanem egy viszonylag jól követhető alternatívát is kínáltak vele szemben. Vagyis a racionális szereplőből korlátozottan racionális szereplő válhatott, és továbbra is alkalmazható volt a viselkedési előrejelzések generálásában és tesztelésében (Hanson & Yosifon, 2004). A közgazdászok és a jogi közgazdászok viszont egyre inkább a pszichológiából merítettek, és viselkedési megközelítést alkalmaztak, ami a viselkedési közgazdaságtan, a viselkedési pénzügyek, a viselkedési játékelmélet és a kapcsolódó területek kialakulásához vezetett. Az elmúlt évtizedben ez a területcsoport - függetlenül attól, hogy mi a hivatalos elnevezése - elnyerte a tudományos élet elfogadását, felkeltette az interdiszciplináris érdeklődést, és általános népszerűségnek örvendett (Camerer, Loewenstein és Rabin, 2004).

A gazdasági viselkedéskutatók célja azonban nem az volt, hogy teljesen elvetik a közgazdasági megközelítést. Éppen ellenkezőleg, a remény az volt, hogy a lehető legtöbbet ragaszkodjanak a közgazdasági megközelítéshez, beleértve annak pozícióját a jogelméleti hegy tetején, ugyanakkor kiegészítsék azt a kiszámítható viselkedési furcsaságok bizonyítékával. Azáltal, hogy "realisabb feltételezéseket tettek az emberi viselkedésről", a gazdasági viselkedéskutatók megpróbálták "megőrizni a közgazdászok társadalomtudományi megközelítésének erejét, miközben jobb leírást kínálnak a társadalom és a gazdaság szereplőinek viselkedéséről" (Jolls, Sunstein & Thaler, 1998). Bár a gazdasági viselkedéskutatóknak nem állt szándékukban megkérdőjelezni a közgazdasági elmélet alapjait, a szociálpszichológia egy ~~születés~~ elismerésével és érvényesítésével az egész szociálpszichológiának teret adtak. Ezután már nehezebb lenne figyelmen kívül hagyni az elmegyógyászok olyan meglátásait és felfedezéseit, amelyeket nem lehetett traktabban beépíteni a közgazdasági modellekbe.

Ahogy a jogtudósok új területeket kezdtek el felfedezni, hamarosan a jogra és a jogelméletre messzemenő következményekkel járó problémákba ütköztek. Valójában, miközben a közgazdászok, a jogalkotók és a jogi teoretikusok a 20. század végén a racionális szereplő modellt (vagy a jog ésszerű személy normáját) fogadták el, a szociálpszichológia, a társadalmi

a hibáit mutatták be. Az elmetudósok felfedezték, hogy a racionális szereplő modellnek nemcsak a "racionális" része hiányzik (a gazdasági behaviorizmus alapanyaga), hanem a "szereplő" része is. Pontosabban, a kutatók jelentős és még mindig gyarapodó bizonyítékokat gyűjtöttek össze, amelyek azt mutatták, hogy a józan ész azon feltételezése, hogy egy személy viselkedése stabil preferenciák terméke (bármilyen információval kombinálva), illúzió vagy "attribúciós hibán" alapul (Hanson & Yosifon, 2003). Az emberek diszpozíciójánál és tudatos döntéshozatalánál jobban kimutatták az elmetudósok, hogy az emberek *helyzete - vagyis a bennünk lévő, nehezen látható erők* (például tudásstruktúrák, tudatalatti motívumok és implicit asszociációk) és a rajtuk kívül álló, nem látható erők - alakítják a viselkedést és az eredményeket (Hanson & Yosifon, 2004). Az elmetudományok a feje tetejére állították a józan jogi elméletet azzal, hogy felismerték, hogy az ideológia - tágan értelmezve, hogy *sámszervezés normáján kívüli belső hatást foglal magában* - az emberi viselkedés alapja, az "érvelés" pedig potenciális homlokzat, amely mögött az ideológia működik.

Ha csak egy-két évtizeddel visszatekintünk, úgy tűnik, hogy a jogelmélet és maga a jog irányában és pályáján bekövetkezett alapvető változás közepén vagyunk. ⁵ Mintha a jogi világ geocentrikus feltevések alapján működött volna, és csak most kezdett volna szembesülni a modern csillagászat heliocentrikus felfedezéseivel. A jogi teo- risták a szerénnytől az óriási léptékűig terjedő projektekben egyre inkább a világ megértésének új módjával próbálnak megküzdeni. Az új megközelítést valló tudósok - akiket néha *situációs realizmusnak, viselkedési realizmusnak* vagy *kritikai realizmusnak* neveznek - rámutatnak arra, hogy az emberi viselkedés irreális megértésén alapuló jogi következtetések haszontalanok, sőt a jogrendszer céljai szempontjából kontraproduktívak lehetnek (Hanson & Yosifon, 2004; Kang & Banaji, 2006).

Ugyanabban az időben, amikor a jogtudósok egyre inkább az elmetudományok felé fordultak, az elmetudósok egyre inkább a politikai ideológiát tanulmányozták - annak összefüggéseit, okait és következményeit. E tendencia egyéb manifesztációi mellett 1990 és 2010 között könyvek tömkelege jelent meg a politikai pszichológia témájában, ami egy viszonylag új interdiszciplináris terület érését tükrözi: *Introduction to Political Psychology* (Cottam, Dietz- Uhler, & Mastors, 2004); *Thinking about Political Psychology* (Kuklinski, 2002); *Oxford Handbook of Political Psychology* (Sears, Huddy, & Jervis, 2003); *The Social Psychology of Politics* (Ottati et al., 2002); *Explorations in Political Psychology* (Iyengar & McGuire, 1993); és két könyv, amelyek címe csak *politikai pszichológia* (Jost & Sidanius, 2004; Monroe, 2002).

Miközben ezek a tudományos tendenciák zajlottak, más valós fejlemények is kibontakoztak, amelyek növelik a politikai és a társadalmi életben a politikai

ideológia a közbeszédben, a politikai vitákban és a törvényhozási folyamatokban. Először is, a 2000-ben és azóta lezajlott szoros és keserű elnökválasztások felerősítették a demokraták és a republikánusok, a liberálisok és a konzervatívok között érzékelhető ideológiai szakadékot. A vélt szakadék a Bush-kormányzat 9/11-re adott polarizáló válaszára, az iraki háborúra és az Obama-kormányzat egészségügyi reformjának ellentmondásos előretörésére adott reakcióként is szélesedett. Az Egyesült Államokban ma már szinte mindenki tudja, hogy túlnyomórészt liberális, konzervatív vagy swing államban él-e. 2000-tól kezdve a politikai térképeket kék, piros és lila színnel színezzük ki, hogy segítsük a megkülönböztetést.

Másodszor, még az igazságszolgáltatás is, amelyet a végső, pártatlan közintézményként tartanak számon, az utóbbi időben leplezetlenül ideologikusnak tűnt. Emlékezzünk csak Thom- as bíró állítására, miszerint a bírót "le kell vetköztetni, mint egy futót", hogy "levetközhesse az ideológia csomagját" (Megerősítő meghallgatás, 1991), vagy Roberts főbíró híres hasonlatára, amely a bírákat a bírókhoz hasonlította, akik a szabályokat alkalmazzák, de nem ők alkotják őket (Megerősítő meghallgatás, 2005). A bírói kar büszkén hódol az érvelési norma oltárán. És mégis, az elmúlt évtized egyik legkiemelkedőbb és legjelentősebb amerikai legfelsőbb bírósági ügye a *Bush kontra Gore* (2000) volt, a 2000-es elnökválasztást eldöntő döntés, amely sokak szerint a Legfelsőbb Bíróságon belüli ideológiai befolyást leplezte le (Ackerman, 2002). A *Bush kontra Gore* ügy sem volt ideológiai kiugró eset; azóta a Legfelsőbb Bíróság nem zárkózott el a vitathatóan ideológiai döntések meghozatalától. A *District of Columbia v. Heller* ügyben (2008) például a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kézifegyverek otthoni tartását tiltó washingtoni törvény sérti a második alkotmánymódosítást; a *Citizens United v. FEC* ügyben (2010) pedig a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a jelöltválasztások során a független politikai műsorok vállalati kiadásaira vonatkozó korlátozások sértik az első alkotmánymódosítást. A bloggerekétől a jogtudósokig a legtöbb kommentátor egyetért abban, hogy az ideológia kulcsszerepet játszott a *Heller*- és a *Citizens United*-ügyben - mindkettő 5:4 arányban született, és a szokásos ideológiai vonalak mentén oszlott meg.⁶

Robert főbíró munkaköri leírásának alázatossága ellenére úgy tűnik, hogy a bírósága olyan folyamatot folytat, amely többről szól, mint a labdák és ütések megítéléséről. Azaz, az érvelés normája ellenére az ideológia csomagja elkerülhetetlennek tűnik még az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságán is. Eközben állami szinten a bíróválasztások egyre inkább megosztóvá, költségessé és pártossá váltak. Nyilvánosan és fájdalmasan nyilvánvalóvá válik, hogy a magukat pártatlannak és távolságtartónak mondó bírák köntöse alatt ideológia, sőt, különleges érdekek is működnek.

Harmadszor, a kábeltelevíziós hírek és az internet megjelenése több, ideologikusan pártos információs forráshoz vezetett, és felerősítette a pártos megosztottságot. A politikai kommunikációval foglalkozó legújabb kutatások szerint "nem pusztá véletlen, hogy a választók megosztottabbá

---

válásának tendenciája a következők szerint alakult ki

az információs technológia forradalmával egyidejűleg." (Iyengar & Hahn, 2009). Az új média robbanásszerű elterjedése az ideológiai pártosodás megugrását okozta, mivel a "szelektív kitettségre" hat - arra való hajlamunkra, hogy a meggyőződéseinkkel és preferenciáinkkal összhangban lévő és azokat támogató információkat keressük (az ellentmondásos, nem támogató információkkal szemben). Vagyis az új médiakörnyezet, amely kereshető, testreszabható és szűrhető, növelte a képességünket, hogy csak a számunkra elfogadható információkat keressük, miközben a hírszervezetek felismerték, hogy az egyik oldal kiszolgáltatásából és a "hiánypótló" tudósításokból profitálhatunk - ezt a tudósítási paradigmát a Fox News tökéletesítette, és nemrégiben az MSNBC is átvette (Iyengar & Hahn, 2009). Az eredmény nem csak egy megosztottabb választóközönség (mivel a konzervatívok a Fox Newsra kapcsolnak, miközben elkerülik a CNN-t és az NPR-t, a liberálisok pedig a CNN-re és az NPR-re, miközben elkerülik a Fox News-t), hanem egy olyan visszhangkamra is, amely elmélyíti az ideológiai megosztottságot (mivel a pártosok olyan egyoldalú hírforrásokból keresnek információt, amelyek megerősítik az előítéleteiket) (Iyengar & Hahn, 2009). A legtöbben megértjük, hogy a Fox News Bill O'Reillyje és az MSNBC Rachel Maddowja nagyon különböző módon értelmezi a napi politikai eseményeket, és sok embernek az egyiket a másikkal szemben előnyben részesíti (vagy valamilyen más hírszemélyiséget), ami identitásának fontos részét képezi.

Negyedszer, a politikai válságok, a vállalati katasztrófák, a környezeti katasztrófák és a gazdasági összeomlás arra készítetett egyeseket, hogy felülvizsgálják ideológiai előfeltevéseiket. Az ilyen megdöbbentő események azt is nyilvánvalóvá tették, hogy a kezdeti meggyőzések, ítéletek és előítéletek kialakításában a felülről lefelé irányuló ideológia, nem pedig az alulról felfelé irányuló érvelés játszik szerepet. Ennek illusztrálására tekintsük a 2008-as gazdasági válság ideológiai hatását. A gazdasági összeomlás előtt a közvélemény széles körben hitt abban, amit Ronald Reagan elnök híres módon "a piac varázslatának" nevezett. A 2008-as válság után azonban úgy tűnt, hogy sokan - legalábbis átmenetileg - hitválságba kerültek (Hanson & Yeboah, e kötet 8. fejezete). Valóban, talán nincs is jobb példa erre az átalakulásra, mint Alan Greenspan, a Federal Reserve korábbi elnökének vallomása az amerikai pénzügyi piac majdnem összeomlásáról. Greenspan elismerte, hogy "hibát követett el, amikor azt feltételezte, hogy a szervezetek, konkrétan a bankok és mások önérdekei olyanok, hogy a legjobban képesek megvédeni saját részvényeseiket és a cégekben lévő tőkéjüket". A válság "megdöbbentő hitetlenséggel" töltötte el, és "hibát" tárt fel abban a gazdasági ideológiában, amely sokáig uralta gondolkodási folyamatát és világméretét. Ahogy Greenspan kifejtette: "Pontosan ez volt az oka annak, hogy sokkolt, mert 40 vagy több éven át nagyon is megfontolt bizonyítékokkal rendelkeztem arra vonatkozóan, hogy ez a rendszer kivételesen jól működött" (Pénzügyi válság, 2008).

Greenspan azonban nem az egyetlen áldozata volt a politikai ideológia

---

torzító erejének. Végül is az ideológiák általában és válogatás nélkül csapnak
le,

és képesek egy egész tudományágot befolyásolni. Jeffrey Sachs, a Columbia közgazdásza például nemrégiben arról panaszkodott, hogy a piaci kudarcokról való gondolkodás túl sokáig nem is volt része a közgazdászok "ideológiai eszköztárának". (Hanson, *The Situationist*, 2008). A közgazdászok ehelyett a tudásnak csak egy módjára - a szabad piac ismeretére - összpontosítottak, ami visszafogta a szakterület koncepcionális fejlődését és megfojtotta a szellemi innovációt. Hasonlóképpen, Uwe Reinhardt, a Princeton közgazdásza nemrégiben sajnálkozott a neoklasszikus közgazdaságtan "döntő" függőségén a "megkérdőjelezhetetlen axiómáktól és alapfeltevésektől a piacok viselkedéséről és az azokat mozgató emberi döntésekről". Reinhardt a közgazdászok szabadpiaci paradigmához való ragaszkodását az ideo- logikus tehetetlenségnek tulajdonította: "A paradigma elsajátítása érdekében végzett többéves fáradságos tanulás után ezek az axiómák és feltevések egyszerűen a szakmai hitvallás részévé válnak." A közgazdászok a szabadpiaci paradigmához való ragaszkodását az ideo- logikus tehetetlenségnek tulajdonította. (Reinhardt, *The New York Times Economix Blog*, 2009). Röviden, a politikai válságok segítettek láthatóvá tenni az egyébként láthatatlan ideológiai vakfoltokat.

II. ÁTTEKINTÉS

Most, hogy a jogi teoretikusok az elmetudományok felé fordulnak, hogy az elmetudósok az ideológiát mint kutatási témát veszik elő, és hogy az ideológia egyre nagyobb hangsúlyt és jelentőséget kap a közvéleményben és a jogalkotás folyamatában, úgy tűnik, megérett az idő egy olyan könyvre, amely az ideológia, a pszichológia és a jog összekapcsolásának szenteli magát. Természetesen az e témák összekapcsolására tett erőfeszítések során felmerülő kérdések számtalan és gyakran nehéz kérdéseket vetnek fel: Honnan származnak az ideológiák? Milyen módon és milyen körülmények között hasznos vagy káros egy ideológia? Miért hajlamosak az emberek másokban észrevenni az ideológia hatását, de önmagukban nem? Melyek az ideológiai motiváció mechanizmusai? Miért vonzóbbak vagy sikeresebbek egyes ideológiák másoknál? Milyen szerepet játszanak az implicit vagy nem tudatos pszichológiai folyamatok az emberek hitének alakításában? Milyen mértékben és miért vannak az embereknek különböző ideológiai hajlamaik? Hogyan tartják fenn az emberek az ideológiákat az ellentmondásos bizonyítékok ellenére? Milyen szerepet játszik az ideológia az interperszonális és csoportközi konfliktusokban? Milyen szituációs hatások segíthetik elő az egyik ideológiát a másikkal szemben? Melyek a különösen befolyásos jogi elméletek és politikai ideológiák pszichológiai előzményei? Ha a jogot az ideológia vagy annak alapjai mozgatják, és nem a nevében felhozott indokok, mit jelent ez a meglévő törvények és jogi intézmények legitimitására nézve? Ha a jogi elméletek inkább motivált ideológiákon alapulnak, mint az észérveken, mit jelent ez az elméletekre nézve? Vannak-e olyan módszerek vagy korrekciós eszközök, amelyekkel az ideológia torzító

hatását tompítani lehetne, és ezáltal megerősíteni az indokolt elemzés helyét? A kötet fejezetei többek között ezekre a kérdésekre adnak előzetes válaszokat.

I. rész: Bevezetés

A bevezető rész második fejezetét John Jost írja, aki azt a szerepet vizsgálja, amelyet az ideológia játszik az emberek gondolkodásmódjának, viselkedésének és széleskörű társadalmi intézményeinek alakításában. Az "Az ideológia végének vége" című fejezet nagy része a társadalomtudósok és a politikai pszichológusok körében elterjedt azon konvencionális vélekedés kihívásaként fogalmazódik meg, miszerint az ideológia nem jelentős tényező az egyéni vagy kollektív viselkedésben. Jost, ahogyan én is teszem ebben a fejezetben, azzal a kérdéssel kezdi, hogy mit is jelent valójában az ideológia. Ezután bemutatja és megválaszolja az "ideológiavégzők" négy fő állítását: "Az olyan ideológiák, mint a liberalizmus és a konzervativizmus, nem rendelkeznek (a) koherens kognitív struktúrával, (b) motivációs potenciállal, (c) lényegi filozófiai különbségekkel és (d) jellegzetes pszichológiai profilokkal". Jost lenyűgöző empirikus bizonyítékokkal bizonyítja, hogy ezen állítások alátámasztásának nagy része anekdotikus, elavult, vagy pusztán definíciós művészeti tényekről van szó. Jost ezután egy alternatív paradigmát kínál, amely jobban meg tudja magyarázni az adatokat azáltal, hogy az ideológiát mint az egyéni pszichológiai különbségekben gyökerező motiváló tényezőt állítja helyre. Megkülönböztet külső szituációs tényezőket, mint például egy félelmet keltő terrortámadás, és belső tényezőket, mint például az új tapasztalatokra való nyitottság, amelyek mindkettő korrelál az ideológiai preferenciával. A Jost által összefoglalt tanulmányok megmagyarázzák, hogy az ideológiai megkülönböztetés hogyan tükrözik implicit motívumainkat és szükségleteinket, hogyan hatják át életünk számos szintjét, hogyan nyilvánulnak meg viselkedésünkben, és hogyan manipulálhatók szituációs erőkkkel.

II. rész. Az ideológia összefüggései és okai

A legtöbb ember azt feltételezi, hogy a saját politikai ideológiáink mögött az ész által formált attitűdök állnak. Azért vagyunk konzervatívok (vagy liberálisok), mert úgy tűnik számunkra, hogy a konzervatívok (liberálisok) által a politikai álláspontjuk mellett felhozott érvek meggyőzőbbek, mert a politikai megoldásaik hatékonyabbak, és így tovább. John Jost bevezető fejezete feltárja, hogy ezek az attitűdök valójában nem okokat, hanem különböző pszichológiai motívumokat, szükségleteket és dinamikákat tükröznek, amelyek nagyrészt észrevétlenek maradnak. A könyv második részének fejezetei innen indulnak, és megvilágítják, hogy az egyéni ideológiákat hogyan alakítják és befolyásolják a szituációs erők, beleértve az aktuális társadalmi valóságnak való kitettséget is.

A 3. fejezet, amelynek címe: "A rendszerigazolás elmélete és kutatása: Gary Blasi és John Jost jogászprofesszorok közösen írták. A fejezet nemcsak ideológiáink forrásait, hanem ideológiáink alakíthatóságát és viselkedési erejét is megvilágítja. Konkrétan Blasi és Jost összefoglalja az egyre több bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy az emberek

motiváltak a társadalmi status quo támogatására, védelmére és igazolására, mint legitim és kívánatos. A rendszerigazolás elmélete szerint, ahogyan azt ismerjük, a rendszer igazolásának motívuma nem rögzül mindannyiunkban, hanem egyénenként változik, és a pillanatnyi belső és külső helyzetektől függően aktiválódhat és kihasználható, vagy hatástalanítható és figyelmen kívül hagyható. A szerzők megmutatják, hogy a rendszer igazolásának motívuma még a status quo által leginkább hátrányos helyzetű egyéneket is érinti, és nem magyarázható megfelelően az emberi motivációról szóló hagyományos feltételezésekkel (mint például az önérdek és a csoportidentifikáció). Blasi és Jost azt állítja, hogy mivel a jogi tudományok többnyire a racionális választás elméletét fogadják el az emberi viselkedés megértésének alapértelmezett modelljeként, a rendszerigazolási elmélet hozzájárulhat a jelenlegi jogi gondolkodás által nem várt viselkedés teljesebb és pontosabb megértéséhez. A továbbiakban elemzik a rendszerigazolási elmélet néhány következményét a jogra és a jogi érdekérvényesítésre, és megvizsgálják, hogy a rendszerigazolás hogyan hathat a jogi szintér különböző szereplőire.

A 4. fejezetben, "Az ideológiai gondolkodás interperszonális alapjai" címmel Curtis Hardin, Rick M. Cheung, Michael W. Magee, Steven Noel és Kasumi Yoshimura szociálpszichológusok a rendszerigazoló ideológiák okait és korrelációit vizsgálják meg jobban, az interperszonális kapcsolatok fenntartására vagy építésére irányuló motívum szerepét vizsgálva. Számos érdekes tanulmányt áttekintve bemutatják, hogy a másokkal való kapcsolatteremtés és a kölcsönös megértés iránti emberi igény hogyan ösztönzi a közös attitűdöket és ideológiákat, beleértve a csoportközi előítéleteket és a status quo-t igazoló vallási ideológiákat. Ennek fényében az ideológiák az értelmezés előre összeállított egységeiként működnek, amelyek segítenek a társadalmi és politikai élet szabályozásában.

A "Crowding Out Morality: How the Ideology of Self-Interest Can Be Self-Fulfilling" (5. fejezet) című könyvében Barry Schwartz szociálpszichológus azt állítja, hogy "az önérdekre mint az emberi motiváció fő motívumára való hivatkozás az emberi természet hamis leírása". A közhiedelemmel és a jogelmélettel ellentétben, vagyis az emberek nem eredendően önérdekűek. Schwartz kimutatja, hogy a jogban és más intézményekben az az ideológiai feltételezés, hogy az emberek önérdekűek, erőteljes, önbeteljesítő elvárásokat és helyzeteket teremt. Schwartz továbbá leírja, hogy milyen problémákat okoz, ha a piaci ideológiáknak engedjük, hogy a társadalmi interakciókat irányítsák, és megvizsgálja a közgazdasági gondolkodás hatását a jogi igazságszolgáltatásra. Anne Alstott jogtudós Schwartz fejezetéhez fűzött kommentárja konstruktívan felvázolja a három kihívást, amelyet a munkája a pénzügyi ösztönzők jogban való felhasználásával kapcsolatban támaszt, és kifejti, hogy Schwartz megállapításai hogyan motiválhatják a jogi tervezés új és konstruktív lehetőségeit.

A 6. fejezetben Mitchell Callan és Aaron Kay a Barry Schwartz által felvetett témák közül néhányat kibővíti, beleértve az okokat és

---

következményeket, amelyek a

az önérdek ideológiája. Azzal, hogy arra összpontosít, hogy a jog (és a jogtudat) milyen módon befolyásolhatja az emberi viselkedést, Callan és Kay "A jog, a versengés és az önérdek követése közötti összefüggések" című írása új betekintést nyújt abba, hogy maga a jog létezése - amely maga is az emberi motiváció félreértésére épül - hogyan szolgálja e félreértés megerősítését a jogi szocializáció folyamatán keresztül. Callan és Kay feltételezik, hogy a jog és a jogrendszer implicit módon azzal a feltételezéssel társul, hogy az emberek önérdekűek, versengőek és megbízhatatlanok - olyan ideológiai feltételezésekkel, amelyek önbeteljesítőek lehetnek. A szerzők először is leírják, hogy a kultúra a népszerű ábrázolásokon keresztül milyen implicit asszociációkat hozhat létre egyrészt a jogrendszer, másrészt az önérdekű, ellenséges versengés között. Ezután ismertetik az izgalmas kutatási eredményeket, amelyek azt mutatják, hogy amikor az alanyokat a joggal kapcsolatos információkkal "felfrissítik", nagyobb valószínűséggel cselekszenek önérdekorientáltan és növekvő bizalmatlansággal más egyénnel szemben. Douglas Kysar Callan és Kay fejezetéhez fűzött élelítő jogi kommentárja a jogról és a jogrendszerről alkotott széles körű vélekedések és a joggal és a jogrendszerrel kapcsolatos asszociációk forrását és pontosságát firtatja. Alapvetően arról értekezik, hogy a Callan és Kay munkájában felvetett "endogén kulturális befolyás lehetősége" "jelentős bonyodalmakat okoz a jóléti öko- nomika, a társadalmi választáselmélet és más olyan keretek számára, amelyek a jog és a politika tartalmát a társadalmi preferenciák vagy érdekek valamilyen adott és feltételezhetően stabil halmazának megfelelően próbálják "rögzíteni".

Bárki, aki csak halványan is ismeri az elmetudományok legújabb fejleményeit, hallott az implicit vagy automatikus asszociációk paradigmaváltó kutatásairól (áttekintésért lásd Hanson & Yeboah, e kötet 8. fejezete). A szociálpszichológusok felfedezték, hogy az embereknek számtalan célponttal kapcsolatban vannak automatikus asszociációik, a politikai személyiségektől a fogyasztási cikkekig. Ezek az asszociációk több szempontból is hasonlítanak az "attitűdökhöz", nem utolsósorban azért, mert gyakran kiszámítható irányba befolyásolják a viselkedést. E kötet szempontjából fontos, hogy okkal feltételezhetjük, hogy az ember automatikus asszociációi befolyásolják politikai és ideológiai preferenciáit. (Valójában e kötet számos fejezete olyan tanulmányokról számol be, amelyek implicit asszociációkat mértek.) Az explicit attitűdökkel ellentétben azonban az implicit asszociációk a tudaton kívül működnek, és csak kifinomult válaszüő-feladatokkal mérhetők. Ezek a mérések fontos kérdéseket vetnek fel az elméletalkotók számára, például azt, hogy az implicit asszociációk "attitűdök" vagy valami más, és hogy a megkülönböztetésnek van-e jelentősége a jog vagy a jogelmélet szempontjából.

E kérdésekkel kapcsolatban az implicit asszociációs kutatások különböző értelmezések és jelentős viták tárgyát képezték. Az "Automatikus asszociációk: Személyes attitűdök vagy kulturális tudás? (7. fejezet) Eric Uhlmann, Andrew Poehlman és Brian Nosek szociálpszichológusok a

---

következő témákkal foglalkoznak

ezt a vitát az implicit asszociációk legvalószínűbb elméleteinek ismertetésével, és annak mérlegelésével, hogy ezek közül az elméletek közül melyik felel meg legjobban a bizonyítékoknak. Megállapítják, hogy az automatikus asszociációk attitűd-interpretációja empirikusan jobban alátámasztott, mint az egymással versengő értelmezések. Viszont arra a következtetésre jutnak, hogy az implicit asszociációkat leginkább attitűdként lehet értelmezni. Jogi kommentárjában Jerry Kang, a jog- és elmetudományi mozgalom egyik vezetője ékesszólóan tisztázza, hogy az Uhlmann, Poehlman és Nosek által rendezett vita miért számít és miért nem számít az erkölcs, a jog és a jogelmélet szempontjából.

Amint fentebb említettük, az ideológia sokféle formában jelenik meg, és az ideológiai konfliktusok sokféle környezetben jellemzőek; mégis, az Egyesült Államokban a legmarkánsabb ideológiai megosztottság jelenleg a politikai szinten tapasztalható. Pontosabban, úgy tűnik, hogy a konzervatív és a liberális világnézet közötti érzékelt ellentét uralja a politikai diskurzust, a szavazási szokásokat és a közpolitikát. A II. rész utolsó két fejezete a liberalizmus és a konzervativizmus közötti megosztottság gyökereit vizsgálja, az első az ellentétes implicit politikai attitűdökre, a második pedig az ellentétes attribúciós stílusokra összpontosít.

Bár a társadalomtudósok az elmúlt tíz évben számos kérdésben alkalmazták az Implicit Asszociációs Tesztet (IAT), a jogi és politikai területeken ritkán alkalmazták. Ez annak ellenére igaz, hogy a jogot és a politikát alakító domináns sémák nem különböznek az attitűdöktől, sztereotípiáktól és az implicit megismerés más formáitól, amelyek mérésére az IAT-t oly gyakran használják. Az "Implicit politikai attitűdök" című könyvben (8. fejezet) Mark Yeboah és én korábbi munkáinkra építünk, amelyek azt mutatják, hogy a 20. század végének legbefolyásosabb politikai ideológiája két alapvető szkriptre épül: "a piacok jók" és "a szabályozás rossz". Fejezetünk bemutatja a "Policy IAT"-ot, és ismerteti azon tanulmányaink eredményeit, amelyekben ezen implicit politikai forgatókönyvek erősségét vizsgáltuk az ideológiai spektrumban és az idők folyamán, beleértve a 2008-as gazdasági válság kezdetét is.

In "Attribúciók és ideológiák: Adam Benforado és én Adam Benforado és én leírjuk azt a nagy politikai-ideológiai szakadékot, amely számos fontos vitára kiterjed a jogi struktúráinkat, politikáinkat és jogelméleteinket illetően. Azt javasoljuk, hogy az ideológiai szakadék többek között az ellentétes attribúciós tendenciákat tükrözi: a kevésbé pontos *diszpozicionista* megközelítést, amely az emberek diszpozícióira (azaz személyiségére, preferenciáira, döntéseire és hasonlókra) hivatkozva magyarázza az eredményeket és a viselkedést; és a pontosabb *situacionista* megközelítést, amely az ok-okozati és felelősségi viszonyokat a bennünk és körülöttünk lévő, nehezen belátható hatásokra alapozza. Megvizsgálunk néhány olyan situációs erőt, amely a különböző attribúciós stílusok háttérében áll, és megvitátjuk, hogy mely egyének, intézmények és társadalmak hajlamosak leginkább diszpozicionista vagy situacionista attribúciókat tenni.

III. rész. Az ideológia védelme és megőrzése

Az ideológiát néha úgy írják le, mint egy szükséges eszközt, amelyen keresztül az emberek megszervezik megfigyeléseiket és megértik a világot. Ez valóban egy ilyen eszköz. De Galbraith, Clinton és Posner igazat mondott: az ideológia gyakran elhomályosítja az emberek azon képességét is, hogy világukat pontosan értelmezzék. Valójában, hogy az ideológiát a nem megfelelő bizonyítékokkal szemben alátámasszák, vagy hogy kielégítsék az ideológia alapjául szolgáló indítékokat, az emberek öntudatlanul elfogult módon szűrik az információkat, és ellenállnak az alternatív nézőpontok semleges mérlegelésének. A könyv harmadik részének fejezetei az ideológiai gondolkodás önfenntartó jellegét és az ebből eredő maró hatásokat vizsgálják.

Eric Knowles és Peter Ditto a "Preference, Principle, and Political Casuistry" (10. fejezet) című írásában a józan ész szerinti különbségtétel felállításával kezdi a preferenciákon és elveken alapuló politikai döntések között. Lazán fogalmazva, a hatósági politikai döntések legitimebbek a nyilvánosság számára, ha úgy érzékelik, hogy azokat a hatóság elvei motiválják - az ésszerűség normája szerint -, mint ha úgy érzékelik, hogy azokat a hatóság személyes preferenciái motiválják. Knowles és Ditto ezután bemutatja, hogy ez a megkülönböztetés hogyan egyszerűsíti le túlzottan az elvek és a preferenciák közötti összetett összefüggést. Knowles és Ditto pszichológiai, politikai és jogi kutatásokra támaszkodva állapítja meg, hogy a preferenciák olyan finom módon befolyásolják az érvelési és ítélezési folyamatokat, amelyek gyakran még az ítélező egyén számára is láthatatlanok. Bár azt állítják, hogy elvek, nem pedig preferenciák motiválják őket, egyre több bizonyíték van arra, hogy az emberek az ideológiai spektrumon belül szelektíven alkalmazzák az erkölcsi elveket annak alapján, hogy az elvek mennyire támogatják az általuk preferált következtetéseket. Erre a felismerésre támaszkodva Knowles és Ditto arra a következtetésre jut, hogy bár preferenciáink befolyásolják az elvi ítéletet, az ilyen ítéletet nem lehet pusztán preferenciákra redukálni, mert az elvek - ha egyszer már használtuk őket - korlátozhatják a preferenciákat, és mert preferenciáink egyszerűen felfedhetik elveinket. Martha Chamallas jogtudós kommentárjában világosan tárgyalja Knowles és Ditto elemzésének a foglalkoztatási diszkriminációs jogra gyakorolt hatását. Mint rámutat, a foglalkoztatási döntésekben rengeteg lehetőség van arra, hogy a preferenciák az elvek álcája mögé bújva kifejtsek hatásukat.

Geoffrey Cohen szociálpszichológus "Identitás, meggyőződés és elfogultság" című fejezete (11. fejezet) az identitás és a meggyőződés szociálpszichológiai kutatásait mutatja be, és azt vizsgálja, hogy a régóta őrzött meggyőzések és identitások védelmére irányuló motivációk hogyan járulnak hozzá az elfogultsághoz, a bizonyító erejű információkkal szembeni ellenálláshoz és az ideológiai intranszigienciához. Ezek a jelenségek segítenek tisztázni a társadalmi problémák áldozatainak védekező lekcinsnylését, a meggyőzéssel szembeni ellenállást, a tárgyalások során tanúsított

---

hajthatatlanságot és a felvételi döntések során alkalmazott diszkriminációt. Cohen szerint minden esetben a beavatkozás

a szociálpszichológiai elemzésen alapuló stratégiák potenciális megoldást kínálnak. Andrew Perlman jogtudós kommentárjában segítőkészen leírja Cohen meglátásainak relevanciáját a jogi kérdések széles skálájára vonatkozóan, a foglalkoztatási diszkriminációtól a jogász elméletig, a jogtudománytól a büntetőjogi ítéllethozatalig.

Kathleen Kennedy és Emily Pronin "Bias Perception and the Spiral of Conflict" (Előítéletek észlelése és a konfliktus spirálja) című írása (12. fejezet) az ideo- logikus konfliktusokat tápláló pszichológiai tendenciákat vizsgálja. Mint kifejtik, a konfliktusok gyakran negatív spirálba torkollnak, ami a vitázó felek kölcsönösen agresszív és versengő viselkedésének köszönhető. Kennedy és Pronin áttekintik azokat a bizonyítékokat, amelyek szerint egy tipikus konfliktus elindulásakor a vitatkozó felek ellenfeleiket elfogultnak érzékelik, ami konfliktusos viselkedéshez vezet, amit a címzettek az elfogultság jeleként érzékelnek, ami konfliktusos válaszokhoz vezet, és így tovább. Ez a spirális tendencia, megfigyelésük szerint, számos pszichológiai elfogultságot tükröz, köztük az öncélú elfogultságot, az elfogultság vakfoltját, a naiv realizmust és az önvizsgálati illúziót. Kennedy és Pronin megvitatják, hogy elemzésük hogyan alkalmazható mind az egyének, mind a csoportok közötti konfliktusokra, valamint modelljük következményeit a konfliktusok megelőzésére és megoldására. Robert Bordone, a világ egyik vezető tárgyalási és közvetítési szakértője kommentárjában sajnálja, hogy a jogi szakma nem képes integrálni a Kennedy és Pronin által felszínre hozott felismeréseket. Bordone úgy látja: "Minél több ügyvéd teszi ki magát annak a fajta interdiszciplináris munkának, amelyről Kennedy és Pronin ír, annál több ügyvéd [fog] rendelkezni a tudással és az eszközökkel, hogy problémamegoldó előítélet-pufferként szolgáljon, és bölcs tanácsadással és hatékony vitakezelési szolgáltatásokkal segítse az ügyfeleket céljaik elérésében".

A "Seeing Bias: Discrediting and Dismissing Accurate Attributions" (13. fejezet) című könyvben Adam Benforado és én egy sajátos konfliktus spirált elemzünk: azt, amely az ok-okozati, felelősségi és hibáztatási attribúciókra hajlamos egyének és intézmények, valamint a viszonylag szituacionista attribúciókra hajlamos egyének és intézmények között zajlik. Megvizsgáljuk, hogy a diszpozicionalista attribúciós stílus hogyan tartja fenn dominanciáját a konzervatívok és liberálisok közötti ideológiai vitákban, annak ellenére, hogy sok mindent kihagy abból, ami valójában mozgat bennünket. Azt állítjuk, hogy a válasz egy alárendelt dinamikában és diskurzusban rejlik, amelyet *naiv cinizmusnak* nevezünk: az alapvető tudatalatti mechanizmus, amellyel a diszpozicionalisták diszkreditálják és elutasítják a szituacionista felismeréseket és azok képviselőit. E nélkül, állításunk szerint, a domináns személyi séma, a diszpozicionalizmus, sokkal sebezhetőbb lenne a kihívásokkal és a változásokkal szemben, és a pontosabb személyi séma, a szituacionizmus, kevésbé lenne könnyen és hatékonyan támadható. A naiv cinizmus tehát kritikusan fontos annak magyarázatához, hogy bizonyos jogpolitikai ideológiák hogyan és miért voltak olyan befolyásosak.

IV. rész. Ideológia a jogelméletben és a jogban

A könyv utolsó fejezetének fejezetei azt vizsgálják, hogy a kulturális ideológiák és ideológiai dinamikák hogyan alakítják és alakítják a jogelméletet (azaz a jogi ideológiákat) és a jogot. Egyes fejezetek leírják, hogy az ideológia milyen romboló hatással lehet jogrendszerünkre, a potenciálisan igazságtalan büntetőjogi ítélkezéstől a politizált bírói felülvizsgálatig. A fejezetek közül több is felajánlja az ideológiai elfogultságok ellensúlyozásának, ha nem is leküzdésének, és egy igazságosabb jogrendszer kialakításának lehetséges módjait.

A "Backlash: The Reaction to Mind Sciences in Legal Academia" (14. fejezet) című könyvben Adam Benforado és én megmutatjuk, hogy a diszpozicista személy séma és a naiv cinizmus hogyan befolyásolja a politikai vitákat kicsiben és nagyban. Amellett érvelünk, hogy a naiv cinizmus működhet egy adott pillanatban vagy hosszú időn keresztül, és hogy az elit tudástermelők és a laikusok egyaránt elfogadják és bátorítják. Megvizsgáljuk továbbá a prominens jogtudósok reakcióit, akik a diszpozicionalista attribúciós feltételezésekkel szemben a szociálpszichológia és a kapcsolódó területek pontosabb szituacionista attribúcionista megközelítésével szemben. A fejezet bemutatja, hogy a naiv cinizmus hogyan hátráltatta a szituacionista meglátások növekedését és befolyását az elmúlt fél évszázad domináns jogi elméleti kereteiben.

Tom Tyler és Lindsay Rankin "Az instrumentalizmus misztikája" című írása (15. fejezet) az Amerikában elterjedt viselkedéskontroll modelljének, az elrettentő modellnek a kudarcait tárgyalja, és helyette egy lehetséges alternatívát javasol. Tyler és Rankin több alaptételt is védelmez. Először is, társadalmunkban a legtöbb ember osztozik az instrumentális mechanizmusokba - például a büntetésekbe és jutalmakba - mint az emberek motiválásának hatékony módjaiba vetett hitben. Röviden, hisznek abban, hogy a büntetés "működik". Másodszor, az empirikus bizonyítékok következetesen azt mutatják, hogy ez a hit megalapozatlan; az elrettentő megközelítés egyszerre volt nagyon költséges és meglepően hatástalan. Harmadszor, Tyler és Rankin azt sürgetik, hogy egy olyan önszabályozó modell, amely fenyegetések helyett értékeket alkalmaz, hatékonyabb lenne a viselkedésszabályozásra. Érvelésük szerint egy értékalapú rendszer a jog számos területén hatékonyabb lenne, beleértve a bírói döntéshozását, a bűnisméltés megelőzését és a nyomozási módszereket. Azt sugallják, hogy a társadalmi kapcsolatok és a kognitív érvelés ösztönzése gyermekkorban a későbbi életben szabálykövető viselkedéshez vezet. Végül Tyler és Rankin tárgyalja a hibás hiedelmek azon tendenciáját, hogy ellentmondó bizonyítékok ellenére is fennmaradnak, ami arra utal, hogy ezek a hiedelmek egy kulturálisan közvetített és támogatott ideológia részét képezik. Tyler és Rankin azzal zárja fejezetét, hogy megvizsgálja néhány okát annak, hogy egy ilyen ideológia, bár félrevezető, mégis fennmarad.

A 16. fejezetben Avani Sood és Kevin Carlsmith "A kihallgatás és a megtorlás közötti vékony határvonal" témáját vizsgálja. Bár azok, akik a

---

terrorizmussal gyanúsítottakkal szemben kemény kihallgatási technikákat alkalmaznak, jellemzően a következőkkel indokolják magatartásukat

Sood és Carlsmith azt is megvizsgálja, hogy az ilyen technikák támogatóit valójában megtorló indítékok vezérik. Más szóval, az emberek által a kemény technikákért felhozott indokok nem biztos, hogy megfelelnek a mögöttes indítékoknak. Egy kísérleti tanulmány például azt találta, hogy az anykkemény kihallgatásra irányuló vágyai szorosan összefüggnek az alanyok büntetési vágyaival, és hogy ezeket a vágyakat befolyásolja a célszemélyek érzékelt erkölcsi státusza, de nem a kihallgatások érzékelt hatékonysága. Jogi kommentárjában James Cavallaro a Sood és Carlsmith megállapításainak következményeit vizsgálja a kínzás ellen fellépők és az általuk alkalmazott érdekérvényesítő stratégiák kapcsán.

Lee Ross és Donna Shetowsky "Két szociálpszichológus reflexiói a szituacionizmusról és a büntető igazságszolgáltatási rendszerről" című írásában (17. fejezet) azt a szerepet tárgyalja, amelyet az okozatiság és a bűnösség laikus felfogása játszik a büntető igazságszolgáltatási rendszerben. Mint érvelésük szerint, jogrendszerünk általában azt a közvélekedést tükrözi, hogy az elkövető rossz cselekedeteit a hajlamának vagy jellemének tulajdonítjuk. A szociálpszichológia meglátásaira támaszkodva vitatják meg, hogy ezek a felfogások a legjobb esetben is elavultak, a legrosszabb esetben pedig igazságtalanok a büntető igazságszolgáltatásban betöltött szerepük miatt. Ross és Shetowsky egy szituatívabb attribúciós stílust sürget, de elismerik a drámai rendszerváltozás néhány akadályát, beleértve azt a fontos szerepet, amelyet a közvélemény jóváhagyása játszik a büntető igazságszolgáltatási rendszer fenntartásában. Végül felteszik a kérdést, hogy valóban lehet-e igazságot szolgáltatni, ha a bűnösség jogi elmélete ennyire alapvetően ellentmond a társadalomtudományi kutatás tanulságainak.

Fernanda Nicola jogtudós "What's Love Got to Do with It?: Stereotypical Women in Dispositionist Torts" (18. fejezet) című fejezete azt a szerepet vizsgálja, amelyet a diszpozicionalista ideológia nemcsak a hatályos jogszabályok körvonalaiban, hanem a jogi reformok irányában és alakjában is játszik. Különösen azt vizsgálja, hogy a feminista elméletek hogyan befolyásolták a jogászok és a bírák megközelítését és válaszait a hazai és a házastársak közötti kártérítési rendszerekre, és bemutatja, hogy az e jogterületek reformjára tett legújabb kísérletek hogyan erősítették meg a nemi sztereotípiákat és hogyan terjesztették ki a szándékos kártérítési felelősséget.

A könyv utolsó három fejezete az ideológia szerepét vizsgálja a bírói döntéshozatalban. Josh Furgeson és Linda Babcock "Jogi értelmezés és közpolitikai intuíciók" című írása (19. fejezet) megkérdőjelezi a bírói döntéshozatal és a bírói értelmezés uralkodó társadalomtudományi modelljeit, és szociálpszichológiai meglátásokat alkalmaznak annak bemutatására, hogy az ideológia hogyan befolyásolja a bírójogi megismerését a bírójogi tudatán kívül. A szerzők azt is tisztázzák, hogy miért olyan nehéz kiküszöbölni ezeket az ideológiai elfogultságokat.

Az "Ideology and the Study of Judicial Behavior" (20. fejezet) című könyvben Lee Epstein, Andrew D. Martin, Kevin Quinn és Jeffrey A. Segal

---

politológusok a következőkkel foglalkoznak

röviden összefoglalja az igazságügyi ideológia tanulmányozásának történetét, amely téma mára önálló területté nőtte ki magát. Áttekintik a politikai ideológia bírói magatartásra gyakorolt jelentős befolyására utaló jelentős bizonyítékokat. Ezután részletezik a terület kutatóinak néhány koncepcionális és módszertani problémáját, majd befejezésül kiemelik az új terület számos közelmúltbeli eredményét és kiemelkedő megállapítását.

Cass Sunstein és Thomas Miles "A közigazgatási jog depolitizálása" című írása (21. fejezet) jól példázza ezeket az előrelépéseket. Sunstein és Miles azzal kezdik, hogy áttekintik a politikai ideológia hatását a hivatalok tevékenységének bírósági felülvizsgálatára bizonyító bizonyítékok jelentős részét. Bemutatják például, hogy a republikánus kinevezettek jelentősen nagyobb valószínűséggel érvénytelenítik a liberális ügynökségi határozatokat, mint a konzervatív kinevezettek, míg a demokrata kinevezettek jelentősen nagyobb valószínűséggel érvénytelenítik a konzervatív ügynökségi határozatokat, mint liberális társaik. Sunstein és Miles ezután rátérnek arra a kérdésre, hogy mit lehetne tenni a közigazgatási jog "depolitizálása" érdekében. Három lehetséges megoldástípust - a bírák önkorrekcióját, a doktrinális innovációkat és az intézményi változásokat -, valamint az egyes megoldási típusok néhány következményét tárgyalják más olyan területekre, ahol a bírák politikai vonalak mentén megosztottak.

KÖVETKEZTETÉS

Ez a fejezet bemutatott néhány történelmi és intellektuális tendenciát, amelyek a politika, a pszichológia és a jog egykor egymástól eltérő területeit egymás felé terelték. Amint a kötet fejezetei és megjegyzései világossá teszik, e területek közötti kapcsolatokról még sok mindent tanulhatunk. Az is nyilvánvalóvá válik azonban, hogy még sokkal többet kell tanulnunk. Azzal, hogy a világ legnevesebb jogtudósait, politológusait, politikai pszichológusait és szociálpszichológusait összehoztam, nem csupán a tudományágak közötti kapcsolódási pontok megvilágítását tűztem ki célul, hanem a szakterületek közötti kapcsolatok bővítését is, abban a reményben, hogy a jövőben több interdiszciplináris együttműködésre, kutatásra és meglátásra ösztönözhetünk.

MEGJEGYZÉSEK

1. Meg kell jegyezni, hogy a kötet szerzőit nem arra kérték, hogy az "ideológia" egy definíciójára összpontosítsanak; az ő felkérésük nyitott végű volt, hogy írjanak az ideológia, a pszichológia és a jog közötti kölcsönhatásokról, ahogyan ők értik ezeket a fogalmakat, vagy ahogyan kutatásuk és szakértelmük lehetővé teszi. A szerzők egy része a definíciós pontosság mellett döntött (például Jost, e kötet 2. fejezete). A legtöbb

nem, és ahogyan az várható volt, a kötetben többféle meghatározás is szerepel. Nekem megfelel a sokféleség és a többértelműség, részben azért, mert a fejezetekben szereplő számos felismerés a fogalom számos felfogására vonatkozik.

2. Természetesen a mások ideológiáiról alkotott képünk nagyon különbözik a sajátunkról alkotott képünktől (lásd ebben a kötetben Benforado & Hanson, 13. fejezet; Kennedy & Pronin, 12. fejezet; Knowles & Ditto, 10. fejezet). Úgy képzeljük, hogy ideológiai hajlamunk egyszerűen a logikából és tapasztalatból született, koherens érvekből csiszolt, értékes feltételezések és heurisztikák összessége. Más szóval, amikor a saját ideológiánkra hivatkozunk, valószínűleg nem a kifejezés negatív értelemben vett értelmére utalunk - vagyis egy olyan hitvallásra, amely elzárja az elménket vagy eltorzítja az érvelésünket. Ehelyett a kifejezést a pozitív jelentésében használjuk - vagyis a tapasztalataink és a megfigyelésekből és tanulmányokból levont következtetéseink összegzéséeként. Valami olyasmit értünk alatta, mint amit Alan Greenspan értett a hírhedt kongresszusi nyilatkozatában: "Van egy ideológiám. Megítélésem szerint a szabad, versenyző piacok messze a legmegfelelőbb módja a gazdaság megszervezésének. Kipróbáltuk a szabályozást, de egyik sem működött érdemben" (Pénzügyi válság, 2008). Greenspan úgy értelmezi ideológiáját, hogy az észérvekből táplálkozik, anélkül, hogy akadályozná azt. Az ideológiáról alkotott felfogása példa arra a naiv felfogásra, amellyel legtöbbször rendelkezik saját ideológiájáról és az ebből következő politikai preferenciáiról.
3. Az "ideológia" pejoratív használatát az alkotmányjogban és a kapcsolódó közbeszédben szemléltetendő, gondoljunk csak a *Citizens United*-et követő kommentáradataira. A döntést bírálói "ideológiai jellegűnek" nevezték a döntést, egyértelműen a döntés tagadására törekedve, például azzal vádolva John Roberts főbíró, hogy saját "ideológiai programját" követi (Rosen, 2010), és elítélve a többséget, amiért saját "ideológiai preferenciáit" érvényesítette (Mann, 2010). (A *Citizens United*-hez kapcsolódó kommentárokat az alábbi 6. jegyzet foglalja össze.) A döntés támogatói eközben kerültk az ideológia működésének megemléztését, és ehelyett arra összpontosítottak, hogy a döntés mennyire volt jól megalapozott és összhangban a bevett alkotmányjoggal, egyértelműen kedvező fényben kívánva feltüntetni a Bíróság döntéshozatali gyakorlatát. A *Wall Street Journal* szerkesztősége viszont a döntés alkotmányos érdemeiről áradozott, anélkül, hogy bármilyen lehetséges ideológiai befolyásra utalt volna: "A fosztogató kormányok évszakában az Alkotmány ismét a megmentésre siet" (Free speech, 2010). Hasonlóképpen Alison Hayward (2010) a *New York Post*-ban azt írta, hogy a *Citizens United* felülbírálta egy precedenst, amely "önmagában is ellentmondásos eltérést jelentett az első alkotmánymódosítás bevett alapelveivel szemben", hozzátéve, hogy "ha egy precedens ütközik az alkotmánnyal, akkor a bíróság precedensének, nem pedig az alkotmánynak kell engednie". Vagy ahogy Paul Sherman (2010) írta a *National Review* számára: "A *Citizens United* ügyben hozott ítélet az Első Alkotmánymódosítás alapvető elveinek egyszerű alkalmazása". A *Citizens United* támogatói számára az érvelés normája győzött; a bírálói számára az ideológia volt a hibás. Ráadásul az a tendencia, hogy az ideológiát mint

az alkotmányos érvelés lejáratajának fegyvere nem csak a *Citizens United* esetében fordul elő. A Legfelsőbb Bíróságnak a *Heller* ügy tárgyalására vonatkozó döntésére adott válaszában például a *New York Times* szerkesztősége a következőképpen fogalmazta meg álláspontját: "A remény, amelyet mi is osztunk, hogy a bíróság felülemelkedik néhány bíró kemény jobboldali ideológiáján, és olyan döntést hoz, amely tiszteletben tartja az alkotmány szövegét és a fegyverek szabályozására vonatkozó széleskörű kormányzati mozgástér megtagadásának erőszakos következményeit. Attól tartunk, hogy nem fog" (Court, 2007). A *Citizens United*, a *Heller* és általában az amerikai Legfelsőbb Bíróság esetjoga egy ismerős mintát mutat az alkotmányjogról folytatott népszerű diskurzusunkban: Amikor egyetértünk egy döntéssel, hajlamosak vagyunk azzal érvelni, hogy a döntés az érvelés normájának megfelelően született - ez az érvelés az alkotmányjog kontextusában az alkotmányértelmezés hagyományos eszközeire való hivatkozást jelenti, beleértve az alkotmány szövegét és eredeti értelmezését, az alapítók szándékát, az alkotmányos szerkezetet és elveket, az előzményeket és így tovább. Amikor azonban nem értünk egyet egy döntéssel, hajlamosak vagyunk azt hangoztatni, hogy a döntés ideológiai volt.

4. Meg kell jegyezni, hogy a jog és a közgazdaságtan térnyerésével egy időben több úttörő szociálpszichológus - köztük Shari Diamond, Phoebe Ellsworth és Neil Vidmar - jelentős eredményeket ért el a különböző jogi intézmények szociálpszichológiai szemüvegen keresztül történő elemzésében, és ezzel hozzájárult a 2000 után a jogelméletben az elmetudományok felé történő általánosabb fordulás előkészítéséhez.
5. Az elmúlt évtizedben a kortárs értelmiségi gondolkodás (az Egyesült Államokban és másutt is) egyfajta kognitív forradalmat élt át. A pszichológia iránti kíváncsiság már nem korlátozódik az akadémiai körökre; a laikusok is érdeklődnek a szociálpszichológia és más elmetudományok eredményei iránt, és beleszerettek azokba. Az alkalmazott pszichológia annyira népszerűvé vált - és annyira megragadta a közvélemény fantáziáját -, hogy az emberek gondolkodásának és viselkedésének megismerése a populáris kultúra kedvenceivé váltak. Valaha egy vacsoravendég, aki a japán szumóbirkózók és a chicagói iskolai tanárok csalásáról szóló anekdotát ejtett el, talán kissé különcnek tűnt volna; most azonban, hogy a *Freakonomics* több mint 4 millió példányban kelt el, az ilyen alkalmi eszmefuttatások a furcsa emberi viselkedésről viszonylag mindennaposnak számítanak. Ahogy Daniel Finklestein (2008, 21. o.) a *The Times* (Egyesült Királyság) című lapban megjegyzi, "aki kételkedik abban, hogy valami történik az ötletek világában, az szerezzen be magának egy kiadói katalógust", mert "a fordulópontokról szóló könyvek elérték a fordulópontot". Hogy csak néhányat említsünk azon a kritikusok által elismert listán, amelyet e kötet olvasói valószínűleg ismernek: *The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference* és a *Blink: Malcolm Gladwell: A gondolkodás hatalma gondolkodás nélkül* (2000, illetve 2005); *Freakonomics*: Levitt és Stephen J. Dubner (2005, mint említettük); Daniel Gilbert: *Stumbling Upon Happiness* (2006); *Beyond Common Sense: Psychological Science in Court (Pszichológiai tudomány a bíróságon)*, Eugene Borgida és Susan Fiske (2007); *Blind Spots: Why Smart People Do Dumb Things* by Madeleine L. Van Hecke (2007);

Hiba: Zachary Shore (2008); *Nudge*: Thaler és Cass R. Sunstein (2008); *The Political Brain: The Role of Emotion in Deciding the Fate of the Nation* by Drew Westen (2008); *Predictably Irrationally: The Hidden Forces That Shape Our Decisions* by Dan Ariely (2008); *Sway: The Irresistible Pull of Irrational Behavior* by Ori Brafman and Rom Brafman (2008); *How We Decide* by Jonah Lehrer (2009); *The Art of Choosing* by Sheena Iyengar (2010); *The Invisible Gorilla: And Other Ways Our Intuitions Deceive Us* by Christopher Chabris and Daniel Simons (2010). A pszichológia ráadásul nemcsak a pop-intellektuális kultúrát befolyásolta, hanem a politikaformálásba is kezdett beszivárogni. A tengeren túl Finklestein (2008, 21. o.) például arról számol be, hogy bár "az emberi viselkedéssel kapcsolatos tudományos munka integrálása a [brit] politikába még nagyon gyerekcipőben jár", az ilyen munka már "beszivárgott a politikai fősodorba", és csak idő kérdése, hogy a pszichológia ugyanolyan nélkülözhetetlen legyen a "politikai vitában", mint a közgazdaságtan volt. Az Egyesült Államokban eközben a politikaformálás is viselkedéseméleti irányt vesz. Ennek a tendenciának az élő megtestesítője Cass R. Sunstein, akit Obama elnök választott ki a Fehér Ház Információs és Szabályozási Ügyek Hivatalának adminisztrátorává. Mint termékeny jogtudós, Sunstein vezető szerepet játszott abban a tudományos irányzatban, amely a viselkedési közgazdaságtan jogi elméletbe való beillesztését tűzte ki célul; most, Obama elnök szabályozási cárjaként Sunstein olyan hatalmi helyzetben van, hogy a viselkedési közgazdaságtan tanulságait a modern közigazgatási állam szövetébe szője. (Sunstein politikai döntéshozatalra gyakorolt befolyásának elemzését lásd: "Cass Sunstein Wants to Nudge Us", Benjamin Wallace-Wells (2010) a *New York Times Magazine*-ban).

6. A *Citizens United* után például Jeffrey Rosen (2010) jogi kommentátor azt írta, hogy a döntés "pontosan az a fajta megosztó és szükségtelenül széleskörű vélemény volt, amelynek elkerülésére John Roberts főbíró egyszer ígéretet tett". Bár Roberts "arról beszélt, hogy a bírácoknak alázatot kell tanúsítaniuk, amikor az első módosítással foglalkoznak", a "gyújtogató döntés" megmutatta, hogy Roberts mennyire eltávolodott a Bírósággal kapcsolatos elképzeléseitől:

Az elmúlt néhány évben Robertsnek adtam a kételyek előnyét, remélve, hogy komolyan gondolta, amikor arról beszélt, hogy a Bíróság kétpárti legitimitását saját ideológiai programja fölé kell helyeznie. De miközben Roberts meggyőzően beszélt az egyeztetésről, most úgy tűnik, hogy egy centimétert sem hajlandó engedni a liberálisoknak a leginkább polarizáló ügyekben. Ha Roberts folytatja ezt a megközelítést, a Legfelsőbb Bíróság útközpályára kerülhet az Obama-kormányzattal. (Rosen, 2010)

A *New York Times* szerkesztősége hasonlóképpen kiemelte a "szégyentelen bírói túlkapasok" és "[Roberts] megerősítéskori fogadalma, hogy bírói szempontból szerény lesz, és egyszerűen csak 'labdákat és ütések fog ítélni'" (Court's blow, 2010) közötti "összeütközést". Thomas E. Mann politológus (2010) hasonlóképpen megdorgálta a bírácokat.

a többségben, amiért "saját ideológiai preferenciáikat ráerőltetik a szilárd joganyagra és a társadalmi hagyományokra", hozzátéve, hogy "a döntés [megcsúfolja] Roberts főbírónak a megerősítő meghallgatásán tett jámbor kijelentéseit, miszerint ő a bírói szerénység és az alkotmányos kerülés híve". Félretéve az ilyen színes kommentárok igazságosságát vagy pontosságát, a lényeg egyszerű: az amerikai Legfelsőbb Bíróság ideológiai intézmény, függetlenül attól, hogy bármelyik bíró arra törekszik, hogy a Bíróság ne legyen ideológiai.

HIVATKOZÁSOK

- Ackerman, B. (szerk.). (2002). *Bush kontra Gore: A legitimitás kérdése*. New Haven: Yale University Press.
- Allen, W. T., & Kraakman, R. (2003). *Kommentárok és esetek a vállalati szervezeti jogról*. New York: Aspen Publishers.
- Banaji, M. R., & Heiphetz, L. (2010). Attitűdök. In D. T. Gilbert & S. T. Fiske (szerk.), *A szociálpszichológia kézikönyve* (pp. 353-93). Hoboken, NJ: John Wiley.
- Benforado, A., & Hanson, J. (ebben a kötetben). Backlash: Az elmetudományokra adott reakció a jogi akadémián, In J. Hanson (Ed.), *Ideology, psychology, & law*. New York: Oxford University Press.
- Benforado, A., & Hanson, J. (2005). A diszpozicionalizmus költségei: A szituacionista jog és közgazdaságtan korai bukása. *Maryland Law Review*, 64, 24-84.
- Benforado, A., & Hanson, J. (2008). A nagy attribúciós szakadék: How divergent views of human behaviour are shaping legal policy. *Emory Law Journal*, 57, 311-408.
- Bush kontra Gore*, 531 US 98 (2000).
- Camerer, C. F., Loewenstein, G., & Rabin, M. (szerk.). (2004). *Advances in behavioral economics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Chen, R., & Hanson, J. D. (2004a). Kategorikusan elfogult: A tudásstruktúrák hatása a jogra és a jogelméletre. *Southern California Law Review*, 77, 1103-253.
- Chen, R., & Hanson, J. D. (2004b). A jog illúziója: A modern politika és a társasági jog legitimációs sémái. *Michigan Law Review*, 103, 1-148.
- Citizens United kontra Szövetségi Választási Bizottság*, 558 US 08-205 (2010).
- Clinton, W. J. (2006. október 18.). "A közjó biztosítása: A vision for America" Beszéd a Center for American Progress-ben, Washington, DC. Letöltve a http://www.americanprogress.org/events/special_events/commongood_wjc.html oldalról.
- Megerősítő meghallgatás Clarence Thomasnak az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának társbírájává történő jelöléséről: Meghallgatás a szenátus igazságügyi bizottsága előtt, 102d Cong. 1 (1991), Clarence Thomas tanúvallomása.
- Megerősítő meghallgatás John G. Roberts, Jr. kinevezéséről az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának főbírájává: Meghallgatás a szenátus igazságügyi bizottsága előtt, 109. kong. 55 (2005), John G. Roberts Jr. tanúvallomása.

- Cottam, M. L., Dietz-Uhler, B., & Mastors, E. (2004). *Introduction to political psychology* (2. kiadás). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bíróság és a második módosítás. (2007. november 21.). [Szerkesztőségi cikk]. *New York Times*. Letöltve a <http://www.nytimes.com/2007/11/21/opinion/21wed2.html> oldalról. A bíróság csapása a demokráciára. (2010. január 21.). [Szerkesztői vélemény]. *New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2010/01/22/opinion/22fri1.html?ref=opinion>.
- District of Columbia kontra Heller*, 200 US 321 (2008).
- Erikson, Robert S., & Tedin, Kent L. (2010). *American Public Opinion: Eredete, tartalma és hatása* (8. kiadás). New York: Longman.
- Pénzügyi válság és a szövetségi szabályozó hatóságok szerepe: Kongresszus, 110. ülészak, 2. ülészak. 12 (2008), Alan Greenspan tanúvallomása.
- Finklestein, D. (2008, július 16.). A szociálpszichológia forradalma a csúcspontjához érkezik. *The Times* (UK), 21. o.
- A szólásszabadság mérföldköve. (2010. január 22.). [Szerkesztőségi cikk]. *Wall Street Journal*. Retrieved from <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703699204575016843479815072.html>.
- Galbraith, J. K. (1996). *A jó társadalom: A humánus napirend*. London: Sinclair-Stevenson.
- Hanson, J. (2008, október 19.). Jeffrey Sachs a helyzetünkről. *The Situationist*. Retrieved from <http://thesituationist.wordpress.com/2008/10/19/jeffrey-sachs-on-our-situation-part-iv/>.
- Hanson, J., & Hanson, K. (2006). A hibáztatási keret: A (faji) igazságtalanság igazolása Amerikában. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, 41, 413-80.
- Hanson, J., & Kysar, D. (1999). A behaviorizmus komolyan vétele: A piaci manipuláció problémája. *New York University Law Review*, 74, 630-749.
- Hanson, J., & McCann, M. (2008). Szituacionista deliktumok. *Loyola of Los Angeles Law Review*, 41, 1345-454.
- Hanson, J., & Yeboah, M. (ebben a kötetben). The Policy IAT, In J. Hanson (Ed.), *Ideology, psychology, & law*. New York: Oxford University Press.
- Hanson, J., & Yosifon, D. (2003). A helyzet: Bevezetés a szituációs karakterbe, a kritikai realizmusba, a hatalomgazdaságtanba és a mélyfogalomba. *University of Pennsylvania Law Review*, 152, 129-344.
- Hanson, J., & Yosifon, D. (2004). A szituációs karakter: Egy kritikai realista nézőpont az emberi állatról. *Georgetown Law Journal*, 93, 1-179.
- Hayward, A. R. (2010, január 23.). A Legfelsőbb Bíróság a szólásszabadság mellett döntött. *New York Post*. Letöltve: http://www.nypost.com/p/news/opinion/opedcolumnists/high_court_rules_for_free_speech_OXiBU4W7bvnRJP77G7jYmK.
- Iyengar, S., & Hahn, K. S. (2009). Vörös média, kék média: A médiahasználat ideológiai szelektivitásának bizonyítékai. *Journal of Communication*, 59, 19-39. Letölthető: <http://pcl.stanford.edu/research/2008/iyengar-redmedia.pdf>.
- Iyengar, S., & McGuire, W. J. (szerk.). (1993). *Explorations in political psychology*. Durham, NC: Duke University Press.

- Jolls, C., Sunstein, C. R., & Thaler, R. (1998). A jog és a közgazdaságtan viselkedéses megközelítése. *Stanford Law Review*, 50, 1471-550.
- Jost, J. T. (ebben a kötetben). Az ideológia végének vége, In J. Hanson (szerk.), *Ideológia, pszichológia és jog*. New York: Oxford University Press.
- Jost, J. T., Federico, C. M., & Napier, J. L. (2009). Politikai ideológia: Structure, Functions, and Elective Affinities. *Annual Review of Psychology*, 60, 307-37.
- Jost, J. T., & Sidanius, J. (szerk.). (2004). *Politikai pszichológia*. New York: Psychology Press.
- Kang, J., & Banaji, M. (2006). Tisztességes intézkedések: A viselkedési realista felülvizsgálat a pozitív cselekvésről. *California Law Review*, 94, 1063-118.
- Kennedy, D. (1997). *Az ítélkezés kritikája: Fin de siècle*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kennedy, D. (2000). Az akaratelmélettől a magánautonómia elvéig: Lon Fuller "megfontolás és forma". *Columbia Law Review*, 100, 94-175.
- Kennedy, E. (1979). Ideológia Destutt De Tracy-tól Marxig. *Journal of the History of Ideas*, 40(3), 353-68.
- Kennedy, K., & Pronin, E. (ebben a kötetben). Az előítélet-érzékelés és a konfliktus spirálja, In J. Hanson (szerk.), *Ideológia, pszichológia és jog*. New York: Oxford University Press. Knowles, E. D., & Ditto, P. H. (ebben a kötetben). Preference, principle, and political casuistry, In J. Hanson (Ed.), *Ideology, psychology, & law*. New York: Oxford University Press.
- Kreps, D. M. (1990). *Mikroökonómiai elméleti kurzus*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kuklinski, J. H. (szerk.). (2002). *Gondolkodás a politikai pszichológiáról*. Cambridge, Egyesült Királyság: Cambridge University Press.
- Lukes, S. (1973). *Individualizmus*. Oxford, Egyesült Királyság: Basil Blackwell.
- Mann, T. E. (2010. augusztus 24.). A Citizens United kontra Szövetségi Választási Bizottság a bírói aktivizmus égbekiáltó gyakorlata. *The Brookings Institution*. Letölthető a http://www.brookings.edu/opinions/2010/0126_judicial_activism_mann.aspx oldalról.
- McLellan, D. (1995). *Ideológia* (2. kiadás). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Monroe, K. R. (szerk.). (2002). *Politikai pszichológia*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Ottati, V. C., Tindale, R. S., Edwards, J., Bryant, F. B., Heath, L., O'Connell, D. C., O'Connell, D. C.: A politika és a politikai politika, Suarez-Balcazar, Y., & Posavac, E. J. (szerk.). (2002). *A politika szociálpszichológiája; Felfedezések a politikai pszichológiában*. New York: Kluwer Academic.
- Posner, R. A. (1975). A jog gazdasági megközelítése. *Texas Law Review*, 53, 757-82.
- Posner, R. A. (1995). A jogszociológia szociológiája: Egy közgazdasági nézőpont. *European Journal of Law and Economics*, 2, 265-84.
- Posner, R. A. (2007). *A jog gazdasági elemzése* (7. kiadás). New York: Aspen Publishers.
- Reinhardt, U. E. (2009, január 9.). Egy közgazdász mea culpa. *The New York Times Economix blog*. Letölthető: [http://http://economix.blogs.nytimes.com/2009/01/09/an-economists-mea-culpa/](http://economix.blogs.nytimes.com/2009/01/09/an-economists-mea-culpa/).

- Rosen, J. (2010. március 2.). Roberts kontra Roberts. *The New Republic Online*.
Letöltve a <http://www.tnr.com/article/politics/roberts-versus-roberts> oldalról.
- Sears, D. O., Huddy, L., & Jervis, R. (szerk.). (2003). *A politikai pszichológia oxfordi kézikönyve*. Oxford, Egyesült Királyság: Oxford University Press.
- Sherman, P. (2010, január 21.). A *Citizens United* döntés több szólásszabadságot jelent. *The National Review Online*. Letöltve: <http://www.nationalreview.com/bench-memos/49332/citizens-united-decision-means-more-free-speech/paul-sherman>.
- Thompson, J. B. (1990). *Ideológia és modern kultúra: Kritikai társadalomelmélet a tömegkommunikáció korában*. Stanford, Kalifornia: Stanford University Press.
- Wallace-Wells, B. (2010, május 13.). Cass Sunstein lökdösni akar minket. *New York Times Magazine*. Letöltve: http://www.nytimes.com/2010/05/16/magazine/16Sunstein-t.html?_r=1&pagewanted=all.